

dan moeten we wel concluderen dat leerlingen in Frans en Duits minder presteren dan in Engels. Als we leerlingen in Frans en Duits een gelijke kans op eenzelfde ERK-eindniveau als bij Engels willen geven, moeten wij meer tijd en aandacht van docenten en leerlingen vragen. Dit zou met name kunnen gaan spelen als in internationaal verband voor vervolgoopleidingen etc. minimale ERK-niveaus vereist gaan worden.

- De cesuur voldoende/onvoldoende die de CEVO hanteert, hoeft niet samen te vallen met de voor dat examen relevante ERK-cesuur (zoals bepaald tijdens de standaardbepaling en in het SLO-onderzoek). Als een leerling een voldoende behaalt op een examen, hoeft dat niet in te houden dat de leerling het relevante ERK-niveau van dat examen ook heeft behaald.

Het nut van het koppingsonderzoek voor de onderwijspraktijk

Naast de onderzoeksresultaten en bovengenoemde conclusies kunnen de procedures die in het koppingsonderzoek zijn gevolgd, voor docenten van nut zijn. Zij kunnen sommige van die procedures ook bij hun eigen les- en toetsmateriaal of bij de door hen gebruikte examens uitvoeren. Daarbij kunnen zij hun inzicht in wat het ERK is en beoogt, vergroten. Ze kunnen zo ook de relatie tussen hun lessen en het ERK vaststellen en samen met collega's mogelijk ook vergelijkingen maken tussen het ERK-niveau in hun eigen lessen en het niveau in de lessen in andere talen. Voor dit doel zijn er in het genoemde onderzoeksrapport *Leesvaardigheidsexamens moderne vreemde talen in Europees verband* een groot aantal *Tips voor de praktijk* opgenomen. Dit rapport is in dit nummer van LTM opgenomen. U kunt het rapport ook direct downloaden via http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/cef/leesvaardigheidsexamens_erk_verkort.pdf.

Daarnaast zijn er in het kader van de herziening van de eindexamenprogramma's havo/vwo onlangs een syllabus voor het centraal examen mvt en een handreiking schoolexamens mvt uitgebracht. Beide documenten bevatten verwijzingen naar specificaties en niveaus uit het ERK. De CEVO-syllabus voor het centraal examen is te vinden op het Examenblad, www.eindexamen.nl. De handreiking schoolexamens mvt van de SLO is te downloaden van de SLO-site, www.slo.nl, onder 'Actuele ontwikkelingen Tweede Fase'. Een syllabus en handreiking voor vmbo mvt zijn nog in ontwikkeling. ■

Verderop (na pagina 41) vindt u de publieksversie van het onderzoeksrapport *Leesvaardigheidsexamens moderne vreemde talen in Europees verband*. In dit rapport zijn een groot aantal *Tips voor de praktijk* opgenomen.

New York. Foto: Johan Graus

TAALKUNDEMODULEN VOOR DE TWEDE FASE

De vier taalkundemodules van elk 20 SLU zijn verzameld in een lesmap en onafhankelijk van elkaar in te zetten. Per module bevat de map: een docentenhandleiding, leerlingmateriaal, onderzoeksopdrachten en prikkelende stellingen om de lessenserie mee te beginnen en af te sluiten. Daarnaast is er een overkoepelende begrippenlijst. De lesstof bestaat uit een afgerond basisdeel van 12 studielasturen en een keuzeonderdeel van 8 studielasturen (onderzoeksopdracht).

De module *Taalsysteem* laat leerlingen op een andere manier naar taal kijken. Leerlingen verwerven kennis van de verschillende manieren waarop het taalsysteem bestuurd kan worden, vanuit verschillende disciplines van de taalkunde, waaronder fonologie, morfologie en syntaxis.

De module *Taal en evolutie* biedt de leerlingen informatie over de wijze waarop taal is ontstaan in de evolutie van de mens. Ook verschillen tussen mensen en dieren komen hierbij aan bod.

Door de veranderingen in de tweede fase krijgen scholen vanaf 2007 de ruimte om een meer specifieke en eigen invulling te geven aan het examenprogramma. De Rijksuniversiteit Groningen is hierop ingesprongen door modules te ontwikkelen voor taalkundelessen in het voortgezet onderwijs.

Anke Herder*

Hoe geef je de klanken van een taal weer? Hebben talen familieleden? Hoe leer je eigenlijk een taal? Bepaalt de taal jouw manier van kijken naar de wereld? En: is een taalstoornis te zien in de hersenen?

Vanaf 2007 hebben scholen voor havo en vwo meer ruimte voor de inrichting van het examenprogramma. Een uitgelezen kans om het onderdeel taalkunde nieuw leven in te blazen binnen het vak Nederlands in de tweede fase. Belangrijk, omdat taalkunde niet alleen een bijdrage levert aan de algemene ontwikkeling van leerlingen, maar ook aan de oriëntatie en voorbereiding op taalwetenschappelijke vervolgstudies. Het Expertisecentrum taal, onderwijs & communicatie (Etoc) van de Rijksuniversiteit Groningen heeft in opdracht van het ministerie van OCW een viertal voorbeeldmodulen voor taalkunde ontwikkeld.

Bij taalkunde wordt taal als object beschouwd. Leerlingen verwerven kennis over linguïstische verschijnselen en maken zich taalkundige begrippen eigen. Taalkunde valt volgens de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's (CVEN, 1991) uiteen in twee nauw verbonden onderdelen: de studie van de kennis die een mens bezit van zijn moedertaal en de studie van de (kennis van de) manier waarop het systeem wordt gebruikt. Kortweg: taalsysteem en taalgebruik. Het gebied van de taalkunde heeft dus een grote reikwijdte. Het gaat om taal, taalverschijnselen, taalkwesties, taalgebruik en taalsystemen. Toen het Etoc opdracht kreeg van het ministerie om via voorbeeldmodulen te laten zien hoe een vakonderdeel taalkunde gerealiseerd kan worden, is geprobeerd het brede domein van de taalkunde zo goed mogelijk te vertegenwoordigen.

Inhoudelijke eisen

Voor de keuze van de inhouden hebben we vooraf de volgende criteria geformuleerd: (a) spreiding over het domein van de taalkunde, (b) representatie van centrale taalkundige inzichten, (c) aantrekkelijkheid voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, en (d) kennis-making met / voorbereiding op een wetenschappelijke studie op het terrein van de taalkunde. Een belangrijk aandachtspunt was bovendien ervoor te zorgen dat juist ook bètaleerlingen geïnteresseerd raakten in het studie-object 'taal'.

Om te bepalen welke inhouden we aan bod zouden laten komen, hebben we enkele taaldeskundigen van verschillende universiteiten om hun mening en ideeën gevraagd. De taalwetenschappers hebben aangegeven welke domeinen uit de taalkunde volgens hen interessant en relevant zijn om aan te bieden aan leerlingen in de bovenbouw van het havo en vwo. Op basis van de reacties zijn definitieve keuzes gemaakt voor de thema's.

Werkwijze ontwikkeling

Op grond van de uitgangspunten en de adviezen van de taalwetenschappers hebben we een viertal modules ontwikkeld. Het ontwikkelwerk is uitgevoerd door een team van zes (aanstaande) docenten die lesgeven in de bovenbouw van het vwo en gymnasium. De docenten hebben in duo's aan het materiaal gewerkt, onder aansturing en eindredactie van het Etoc.

De conceptversies (of delen daarvan) hebben de docenten uitgetest met hun eigen leerlingen. Op basis van deze beproeving is getracht het materiaal zo optimaal mogelijk te laten aansluiten bij de lespraktijk. Ook de leerlingen hebben het materiaal geëvalueerd aan de hand van een korte vragenlijst. Over het geheel genomen waren de leerlingen erg positief; de andere kijk op taal en de inhoudelijk andersoortige activiteiten bij het vak Nederlands spraken de leerlingen aan.

Inhoud en didactiek

Er zijn vier modules met de volgende thema's:

- taalsysteem;
- taal en evolutie;
- taalverwerving en meertaligheid;
- taal, denken en hersenen.

Wat de didactiek betreft, is uiteraard aangesloten bij de tweede fase, waarin leerlingen de leerstof zo veel mogelijk zelfstandig doorwerken. Naast opdrachten die leerlingen meer greep op de vakinhoud geven, krijgen leerlingen ook taken aangeboden die hen laten zoeken naar samenhang en verbanden tussen verschijnselen

en het oplossen van vraagstukken of problemen. De schrijftaken in de modules kunnen worden ingezet voor het schrijfdossier en bovendien geeft de module *Taal, denken & hersenen* ruimte aan het debat: leerlingen verdedigen stellingen over de relatie tussen taal en denken. De facultatieve onderzoeksopdrachten kunnen een opstap zijn naar het profielwerkstuk. De modules zijn qua niveau in de eerste plaats geschikt voor leerlingen in vwo 5 en vwo 6. Met wat extra begeleiding kunnen ook leerlingen in de vierde en vijfde klas van het havo met het materiaal aan de slag.

De praktijk

Eén van de ontwikkelaars uit het docententeam was Hinke Zetstra van CSG Dingstede in Meppel. Hinke biedt haar leerlingen in de bovenbouw van het havo en vwo al jaren met succes vakonderdelen taalkunde aan. Leerlingen vinden de lessen over het algemeen erg interessant en vooral bètaleerlingen hebben het idee dat het eindelijk eens 'leuk' wordt bij Nederlands. Sommige leerlingen raken zo geïnteresseerd in taal dat ze hun profielwerkstuk over een taalkundig onderwerp maken. Zo hebben twee jongens uit havo 5 geprobeerd om een eigen taal te ontwerpen, twee meiden uit vwo 6 zijn in een verzorgingstehuis gaan bekijken of de activiteiten die georganiseerd werden voor afasiepatiënten, invloed hadden op hun taalvaardigheid en een ander koppel uit vwo 6 heeft onderzoek gedaan naar het verschil in taalvaardigheid tussen kinderen op een school in een 'rijke buurt' en kinderen op een school in een achterstandswijk.

Belangrijke vraag is natuurlijk: hoe kun je, in een vol programma, nog ruimte maken voor een vakonderdeel taalkunde? Hinke legt uit hoe dat in haar sectie in zijn werk is gegaan: 'Wij hebben een paar jaar geleden bedacht dat er ruimte voor moet zijn en toen hebben we die ruimte genomen. Volgens mij gaat het bij ons echt niet ten koste van andere dingen. Wij vinden het erg belangrijk dat leerlingen leren nadenken en leren om kritisch te kijken naar iets wat ze als vanzelfsprekend aannemen, maar eigenlijk niet zo vanzelfsprekend is. Taal als object is daar een goed voorbeeld van en daarom past taalkunde goed binnen ons curriculum.'

Ruimte maken voor taalkunde

Het klinkt natuurlijk nogal makkelijk: ruimte nemen omdat die ruimte er moet zijn, maar er zijn ook wel mogelijkheden tot verantwoording binnen de huidige eindtermen. Hinke zegt hierover: 'Zoals elk vak heeft Nederlands een onderdeel Oriëntatie op studie en beroep. Taalkunde past

hierin, omdat dit onderdeel van de studie Nederlandse taal- en letterkunde in het programma helemaal niet aan bod komt en de overige onderdelen wel. Je kunt laten zien hoe je op een wetenschappelijke manier met taal om kunt gaan. Voor veel leerlingen is dat echt een eye-opener, omdat ze tot dan toe "wetenschap" vooral associëren met exacte vakken.'

Mogelijkheden tot inpassing van onderdelen taalkunde in het huidige programma zonder de verplichte onderdelen tekort te doen, zijn er volgens Hinke genoeg. Volgens haar is het vooral een kwestie van slim combineren: 'Wij laten leerlingen in vwo 5 twee keer een tekst voor een cijfer schrijven. Beide keren gaat het om een gedocumenteerde schrijfofdracht. De eerste doen we in samenwerking met onze collega's van ANW. Zij begeleiden leerlingen bij het zoeken naar informatie en beoordelen de gevonden informatie, wij beoordelen de verwerking van de informatie.'

'De tweede opdracht is het schrijven van een betoog of een beschouwing over een taalkundig onderwerp, naar aanleiding van de lessen die ze hebben gehad. We bieden leerlingen de keuze uit een aantal onderwerpen (onder andere dialect, tweetaligheid, ontstaan van taal, taalverwerving: aangeboren of aangeleerd), maar leerlingen kunnen ook zelf met een onderwerp komen. Zo kwam één van mijn leerlingen vorig jaar op het idee om een tekst te schrijven over de toekomst van het Nederlands. Hij had zelf het idee dat het Nederlands over 200 jaar niet meer zou bestaan, maar opgegaan zou zijn in een soort Europese taal. Toen hij zich iets meer verdiepte had in het onderwerp, keek hij er toch wat genuanceerder tegenaan en begreep hij dat je de emoties die een rol spelen bij mogelijk taalverlies, niet moet onderschatten. Mensen zien hun taal als een onderdeel van hun identiteit en hechten er daarom enorm veel belang aan dat hun taal behouden blijft.'

Hoe verloopt taalverwerving bij kinderen en welke theorieën bestaan daarover? En hoe werkt het wanneer iemand zich meerdere talen eigen maakt? Via de module *Taalverwerving en meertaligheid* maken leerlingen kennis met het proces van eerste taalverwerving en de verschillende ontwikkelingsstadia die daarvoor kenmerkend zijn.

Het eerste deel van de module *Taal, denken en hersenen* maakt leerlingen bewust van de relatie tussen taal en denken. Beïnvloedt de taal jouw denken en stuurt de taal jouw waarneming en interpretatie van de werkelijkheid of is het omgekeerde het geval?

Koppeling met deelgebieden

De taalkundemodules van het Etoc kunnen volgens Hinke binnen alle deelgebieden gebruikt worden: 'Het debat in *Taal, denken en hersenen* valt natuurlijk in te passen in het spreekvaardigheidsonderwijs, maar past ook binnen leesvaardigheid en argumentatieleer. De leerlingen moeten ter voorbereiding op het debat een aantal artikelen lezen. Je kunt als docent daar een gedeelte leesvaardigheidstheorie aan koppelen. Verder kun je leerlingen dus een tekst laten schrijven over een taalkundig onderwerp.'

'Vorig jaar hebben we leerlingen een folder voor een taalkundecongres laten maken. Hierbij deden we niet alleen een beroep op hun kennis over taalkunde, maar ook op hun creativiteit. Hoewel onze leerlingen vonden dat ze veel te oppervlakkig met taalkunde bezig waren en het meer de vraag was hoe goed ze overweg konden met een computer, waren wij onder de indruk van het resultaat, juist ook inhoudelijk! Leerlingen bezigden met groot gemak termen waar ze een jaar eerder nog nooit van gehoord hadden en ze hadden blijkbaar zelf niet in de gaten hoeveel ze geleerd hadden.'

Al met al zijn er dus genoeg mogelijkheden taalkunde in te passen in het programma. Volgens Hinke hoeft het ook niet meteen heel veel tijd te kosten: 'Iedereen kan wel ergens één of twee lessen besteden aan een taalkundig onderwerp. Probeer gewoon eens iets uit. Het hoeft allemaal niet meteen zo ingewikkeld. Eerstegraadsdocenten met een universitaire opleiding zouden om te beginnen eens een (gedeelte van een) les kunnen vrijmaken om iets te vertellen over hun eigen studie of afstudeeronderwerp. Zo moeilijk is dat toch niet? Verder kun je uit het materiaal van het Etoc ook prima eens een paar lessen uitproberen; je hoeft niet meteen de hele map door te nemen. Ik denk dat het voor veel docenten een verrijking van hun lessen zal zijn als ze hier aandacht aan besteden.' ■

LITERATUUR

CVEN (1991). *Het CVEN-rapport. Eindverslag van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse taal en letterkunde v.w.o. en h.a.v.o.* Den Haag: Sdu Uitgeverij.
Glopper, K. de & A. Herder (red.) (2006). *Modules taalkunde voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Groningen: Expertisecentrum taal, onderwijs & communicatie (Etoc) / Rijksuniversiteit Groningen.

Voor meer informatie over het materiaal kunt u contact opnemen met het secretariaat van het Etoc, <etoc@rug.nl> of bellen met (050) 363 72 77. Via de website <www.etoc.nl> (onder 'Actueel') kunt u enkele voorbeelden uit het lesmateriaal bekijken.

* Anke Herder was docent Nederlands/taalvaardigheid aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle en aan de Pabo van Hogeschool IJsselland in Deventer. Sinds zeven jaar is ze verbonden aan het Etoc van de Rijksuniversiteit Groningen.